

MŰRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi Iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

DEÁK FERENCZ ÉS HERTELENDI országgyűlési jelentése 1836-ból.

Közlő: K. Papp Miklós.

(Folytatás.)

királyi hit levél, melyet dicsőségesen országgló fejedelmünk 1830-dik esztendőben történt szerencsés megkoronázásakor kiadott, csak most, miután ő elhunyt fejedelmünk halálával uralkodásra lépett, lévén a törvények sorába iktatható, megkértük ő felségét, hogy engedje ezen királyi hit levelet a törvénybe magyar nyelven is bele iktatni, megegyezett ebben ő felsége, csak azt kívánta, hogy mivel az említett hit levél eredetileg deák nyelven adott ki, annak magyar szerkezete tehát eredeti nem lehet, ez magában a törvényben is nyilván kifejezve megemlítettessék; által látván mi ezen észrevételnek igazságát, abban megnyugodtunk, s a törvényjavallatot úgy, mint kívántatott, elkészítettük, de midőn annak szerkezete felett a N. M. magyar udvari cancellariával értekezénk, az a törvénynek egy oly szerkezetet kívánt adni, melyben azon értelmet láttuk rejtve lenni, mintha a királyi hitlevelek ezután is mindenkor eredetben deák nyelven fognának kiadatni, ezt pedig el nem fogadhattuk, mert teljes reményünk vagon, hogy ha valamiben tehát épen a királyi hitlevelek szerkezetére nézve lésszen jövődében erős, álhotos és szerencsés a nemzet azoknak eredeti magyar szerkezetét kieszközölni; minthogy pedig a N. M. magyar udvari cancellaria módosításától el

nem állott, mi is kijelenténk, hogy inkább nem fogjuk a hitlevélnek magyar fordítását, minthogy az csak fordítás, a törvénybe iktatni, mint magunkat jövődöre is lekötve az ő szerkesztetősöket elfogadni s így lett a királyi hitlevél csak azon nyelven, melyen eredetileg kiadott, t. i. deák nyelven, az eredeti magyar törvénybe iktatva.

Több rendbéli országos tárgyának a jövő országgyűléseig leendő kimunkálására vagy elintézésére ezen országgyűléséről is országos választmányok küldetvén ki, ezeknek tagjait is, a mennyire a mi táblánk tagjaiból kellett választatniok, az elnöki kinevezésnek kizárásával ön magunk titkos szavazat által választottuk, s midőn azok neveit a méltóságos főrendekkel közöltük, kijelenténk azon határozatunkat, mi szerint választott tagjaink közül azok, kik időközben valamely királyi kinevezéstől függő hivatalt nyernék és vállalnak, országos választottjaink lenni megszűnnek, ellenezték ezen határozatunkat a Méltóságos főrendek, de mi újabb izenet által kinyilatkoztattuk, hogy mi e határozat eránt törvényt alkotni nem akarván, az ő megegyezésökre e részben szükségünk nincs, nem is akarunk mi az ő táblájoknak tagjairól rendelkezni, de azokra nézve, kiket nálunk a többség bizodalma választott, jussunk van meghatározni választásunk feltételeit is, mí tehát ismételjük, hogy azon választottainkat, kik időközben királyi kinevezéstől függő hivatalt vállalnak, országos választmányunk tagjainak többé el nem ismerjük, mert választatásoknak alapja megszűnt, s megvagyunk győződve, hogy senki közülök köte-

lességéről, és ön becsületéről annyira megfelejtkezni nem képes, hogy az ötöt választók bizodalmanak, választása feltételének, és ezen tábla közegyetértéssel hozott végzésének magát ellene szegezni akarja. Ezt a határozatot a méltóságos főrendek sem gátolhaták, s így a választottakra nézve határozatunk az utolsó nyilatkozásnál fogva is teljes erejű leendő, mert senki magát a közvélemény gunyjára ki tenni nem fogja azért, hogy az ilyen országos választmányok tanácskozásiban részt vehessen.

A közadónak arányosabb feloszthatása végett megrendelt országos öszveírás már ugyan teljesített, de még az országgyűlésére bé nem mutatott, hogy tehát addig is mig ezen munka országos határozat alá kerül, az aránytalanul terhelt törvényhatóságokon legalább némüleg segítve legyen, ő királyi főherczegségét országunk nádorát a portáknak ideigleni megigazítására közhatározat által megkértük, melyet ő elfogadván teljesített is. Közhatározatunknak tárgya az is volt, hogy a megajánlott adónak egész mennyiségéből azon mennyiség, mely Horvát országra, annak erejéhez képest az öszveírási adatok szerint esendő, levonattatván, Horvát országra vettessék, melyet azután annak törvényhatóságai magok között szabadon feloszthatnak: de ezen határozatot a méltóságos főrendek el nem fogadták, mert azt Horvátország municipalis törvényeivel ellenkezőnek mondották. Pedig az 1791. 51-ik törvényczikely és az 1802-ki országgyűlésének gyakorlata épen ellenkezőt bizonyít, sőt magával a köztársasági szövetség természetével is ellenkezik, hogy a kapcsolt részek helyett az anya ország vigye a közállomány terheit, s ezt még a részek municipalis jussoknak merjék állítani. De nincs is nyoma törvénykönyvünkben semmi olyan kiváltsági törvénynek, mely Horvátországra nézve Magyarországhoz lett kapcsoltatásának világosan kikötött feltétele lett volna, a mit pedig ezen öszvekapcsoltatás után időnként a törvényhozás határozott, azt, ha igazságtalan s a közállomány céljaival ellenkezik, ismét azon törvényhozás megváltoztathatja, sőt megváltoztatni szoros kötelessége, s azt csakugyan igazságosnak senki nem fogja állítani, hogy Horvátországnak mind a három megyéje

együtt véve 34 portával kevesebbet viseljen, s 24,000 ezüst forinttal kevesebb közadót fizessen, mint Zalavármegye egyedül maga, holott azok katonatartást sem adván, az ebből eredő súlyos terheket sem ismerik, meggyénket pedig a katonatartásból származó veszteségek temérdék sommája nyomja leginkább. Felhordottuk mind ezeket — felszölylítottuk a méltóságos főrendeknek igazságszeretetét, — törvényt, országgyűlési gyakorlatot, méltányosságot emlegettünk, de mindezek semmit sem használtak, mert a méltóságos főrendek nem távoztak előbb kijelentett véleményöktől, s így tovább is fenmaradt Horvátországnak igazságtalan könnyítése. De a jövő törvényhozásnak e bajon magával az adó megajánlásával lehet és kell segíteni. A porták megigazítását ő kir. főherczegsége a nádor bemutatván az ország rendei-nek, az el is fogadtatott, s ő felségének is különös felírás mellett felküldetett. Örömmel jelenthetjük mi is a tekintetes rendeknek, hogy megyénk portáinak száma ismét 16 portával megkevesített, s e szerint adózóink terhe többel mint 11,000 forinttal évenként megkönnyített.

A sajnos tapasztalásnak keserü oktatása mélyen meggyőzte nemzetünknek képviselőit arról, hogy a nép nevelésének, és közmívelődésnek ügyében munkátlanul vesztegleni oly vétkes mulasztás, mely századokon keresztül gátot vet a nemzet erkölcsi s polgári kifejlődésének, hogy tehát e részben is legalább elkészítve légyen az első lépés, elhatározták az ország rendei, hogy országos választmány neveztessek, mely a jövő országgyűlésig minden körülményeket megvizsgálva, tervet és kimerítő véleményt készítsen 1-ször arról, hol és mely módon kellessék felállítani egy oly intézetet, melyben köz-költségen tanítók és iskola mesterek formáltassanak, kik a nemzeti nyelvet értelmesen tanítsák, s a népnek zseuge magzatit a közvárákozásnak jobban megfelelőleg neveljék, — 2-szor egy mű egyetemi intézetnek (Polytechnicum institutum) helyéről, annak épületeiről, s egész rendszeréről a tárgyat szinte minden oldalról voltaképpen kimerítő véleményt adjon, végre 3-szor gondosságát és terveit az elsőbb neveltetésnek céláranýo-

sabb elrendelésére is kiterjesztvén, az ugynevezett reálskolákra is figyelemmel legyen. Felküldöttük mi ez eránt ő felségének az elkészített törvényjavallatot, melyet 7 % alatt ime itt is bemutatunk, de felírásunkra ő felsége nevében az országgyűlésének utolsó napjain azon váratlan királyi választ nyertük, hogy ő felsége fejedelmi kötelessége szerint gondoskodni fog ezen intézeteknek a mennyire a körülmények engedik felállításáról, ugyanazért a javallott törvényekre semmi szükség nincs. Ismét tehát ki akarja zárni a kormány nemzetünket legszentebb jussából, a nevelésnek elrendeléséből, holott minden egyes polgárnak sérthetetlen jussa van ön gyermekeinek nevelésére felügyelni, s még egyes polgárt sem szabad a kormánynak ezen jus törvényes gyakorlatában kényszerítőleg háborgatni, annyival kevesebbet lehet pedig az egyes polgároknak öszveségét, az egész nemzetet, megfosztani azon hatalomtól, hogy a nevelésnek elrendelésében elhatározó befolyással legyen, mert hiszen sem a nemzet, sem az egyes polgárok le nem mondtak atyai jussaikról, s nem adták által ön gyermekeiket, s azoknak nevelését lelki mivelődését és egész jövődjét a kormánynak határtalan intézkedései alá. Nem kértünk mi pénzt, munkát vagy segédet a kormánytól, csak jelentettük, hogy tenni akarunk a nép nevelésében, a mit tenni szabad, sőt tennünk kötelesség; és még is gátolva lön határozatinknak sikere pusztá megtagadással, s azon biztatás mellett, hogy a kormány majd gondoskodni fog. De ha visszatekintünk a lefolyt századok példájára, s figyelmezve vizsgálgatjuk, hogy miket tett eddig a kormány náluuk, kivált a nép nevelésének ügyében, csakugyan méltán aggódnunk lehet, hogy a teendők sem fogják kielégíteni a közszükséget, s nem fognak megfelelni a nemzet kívánatinak és várakozásának. Ismételtük tehát felírásunkat az országgyűlésének végóráiban, s kiöntöttük abban elkeseredett kebleinknek fájdalmas érzéseit, ide zárjuk 8 % alatt ezen felírást s még e tárgynál csak azt jegyezzük meg, hogy gondos figyelemmel, munkás iparkodással, sőt ha szükséges, áldozatokkal is kell segitenünk önmagunknak a népnevelésen és erkölcsi kifejlődésén, s ha

közegyetértéssel csüggedést nem ismerve mi magunk iparkodunk teljesíteni őseinknek e részben elmulasztott kötelességét, rövid időn idegen segéd nélkül haladni fogunk országunk virágzó boldogságának eszközlésében.

A szóllás törvényes szabadságát, mely nélkül köztanácskozás, törvényhozás és nemzeti nyilvános élet fenn nem állhatnak, ismételve támadta meg a kormány ezen országgyűlésének folytában. Már akkor midőn Bars vármegye 2-ik követének országos ülésben mondott szavaira mult 1834-ik esztendei januárius hónap 3-án dorgáló királyi levél adatott ki, sértve láttuk mi a szóllás szabadságát, s felírás által kívántuk ő felségének ez iránti méltó aggodalmunkat kijelenteni, a méltóságos főrendek azonban, kik épen Bars követének kijelentése által sértve vélték magokat, e felírást a királyi szék eleibe jutni nem engedték, mi tehát kénytelenek valánk a felírás további sürgetésével felhagyni, de utolsó izenetünkben nyilvános óvás gyanánt kijelentettük azon kétségtelen igazságon és világos törvényeken alapult meggyőződésünket, hogy az országgyűlésének törvényes függetlensége mindenkor szent és sérthetetlen, s hogy az országgyűlési tanácskozások illő rendének s méltóságának fenntartása az 1625. 62-ik és 1723. 7-ik törvénycikkelyek szerint a tanácskozó táblákat illetvén, ezen törvényeknek tüsténti eszközlésbe vétele minden egyéb beavatkozás nélkül egyenesen azon táblák jussaihoz tartozik, és hogy a szóllásnak azon törvények által is biztosított sérthetetlen szabadsága semmiképpen nem korlátoltathatik.

(Vége következik.)

OKLEVELEK A BÉCSI CS. TITKOS LEVÉLTÁRBÓL.

XI.

A Báthori István előterjesztésére Miksa császár által adandó válasz fogalmazványja.
Kelt 1565. május 6-dikán.

Sacra Romanorum cesarea, ac Hungarie, Bohemie, etc. Regia maiestas, dominus noster clementissimus, benigne intellexit, ea que magnificus dominus Stephanus Bathorij de

Somlijo, jllustrissimi ducis Transsylvani, ad suam maiestatem orator, his proxime elapsis diebus, nomine eiusdem domini ducis, sacratissime sue maiestati coram, verbis pariter, et scriptis proposuit.

Et primo quidem, quantum ad grauamina illa attinet, que contra magnificos Melchiorum Balassa, franciscum Zaj, et alios nonnullos sacrae maiestatis cesaraee fideles subditos, excusationis nomine proponit, et a quibus causam, et originem omnium illorum motuum atque turbarum processisse asserit, quibus autumnis superioris anni, in ditione sacratissimae maiestatis cesaraee, contra induciarum pacta, ab ipso illustrissimo duce tumultuatum exstitit, sacra maiestas cesarea clementer respondet sibi ea que de dictis suis capitaneis, et subditis conquerendo recensita sunt, si ita quidem prouti narrantur sese habeant, nequaquam esse posse grata, quando ea omnia, preter sue maiestatis scitum atque voluntatem, contraque serium, et expressum eiusdem mandatum facta forent, et perpetrata: utcunque tamen se res habeat, non deessent e contra sacratissimae quoque maiestati sue multa, quibus clare, et expresse demonstrari posset, plura, et maiora, a capitaneis, et subditis dicti jllustrissimi ducis, sub inducijs sepius commissa, et perpetrata esse, que ipsius maiestati iustam belli causam prebere potuissent, si maiestas eius pluris estimare, habereque voluisset, insolentes potius violentias, et iniurias vlscisci, quam pactis semel inducijs firmiter stare. Sed de his omnibus que postea suscepta iusta defensione, armis inter vtranque partem sopita, et complanata sunt, arbitratur sua maiestas frustraneum esse quicquam vlterius disceptare, et tempus inaniter consumere, hoc vnum saltem circa predicta grauamina responsi loco significandum duxit, quod dato casu, quo omnia ea grauamina, a capitaneis, et subditis sue maiestatis processissent, non tamen conuenisset, jllustrissimum ducem, neglectis, et reiectis inducijs, in apertum illico bellum prorumpere, seseque adiunctis sibi etiam Turcis capitalem, quantum potuit, hostem declarare, sed potius sacratissimam maiestatem suam, de omnibus que a capitaneis, et subditis eiusdem male, et inique

cumque ipsius, et suorum damno, atque iniuria patrata fuissent, requirere: quo facto sacratissima maiestas sua omnimodam haud dubie curam adhibuisset, vt rescitis diligenter omnibus, indemnitati, paci, et quieti utriusque partis, quo melius fieri potuisset, consultum fuisset: Insolencia vero capitaneorum, et militum subditorumque suorum, si que comperta fuisset, pro futuro alijs exemplo nequaquam mansisset impunita.

Porro vbi dictus Stephanus Bathorij, nomine dicti jllustrissimi ducis Transylvani proposuit, atque petit, vt partes ille que vltra Tibiscum, Transsylvaniam versus adiacent, ipsi jllustrissimo duci, a sacratissima maiestate cesarea, si non successorio iure, at saltem vita illius durante concedantur tenende, allegata ad hoc causa, ne si partes eedem, sine condigna, rationabilique causa vt dicit, resignate apud manus maiestatis sue maneant, contingat illas, a Turcis periclitari, sueque maiestati sumptui potius esse, quam vtilitati: ad hunc articulum sacratissima cesarea maiestas clementer respondet, sibi alienum accidisse, que nunc diuersa a se putantur ab ijs, que non ita diu, inter ipsum jllustrissimum ducem, et supremos belli sue maiestatis commissarium et capitaneos solenniter fuerunt promissa pariter, et conclusa: et propterea, quum in articulis concludere iam semel pacis dilucide et clare satis habeatur expressum, et specificatum, quid illustrissimus dux sibi retinere, quid etiam sue maiestati cedere debeat, ab ista conclusione, et facta vtrinque solenni promissione, sacratissima maiestas cesarea, sibi nequaquam discedendum esse statuit, sed illi firmiter inheret. Nam quod ad illud attinet, quod ita partes illas a Turcis periclitatum iri veretur, non sufficiens videtur sue maiestati, ista ab jllustrissimo duce adducta ratio. Arbitratur enim sua maiestas, atque pro certo habere videtur, partes illas de manibus jllustrissimi ducis longe citius perituras esse, quam si a maiestate sua teneantur.

Ad haec maiestas sua caesarea }
 } persuadere sibi non potest, Turcharum }
 } imperatorem aegre laturum, quod cae- }
 } sarea maiestas inita cum Illustrissimo }
 } Duce Transsilvaniae concordia cuius se

Aditio responsi
 oratori Transylva-
 no exhibendi.

Additio responsi oratori Transsilvano exhibendj.

hucusque cupidum esse ostendit illa loca trans Tibiscana penes se retineat, aut alia cis Tibiscum sita ad manus suas recipiat, quandoquidem de ditione dicti Turcharum imperatoris nihil admittit seu dimittit et in pace octennali, quae diu quondam domino genitori maiestatis suae caesareae augustissimae memoriae cum dicto Turcharum imperatore intercessit, atque etiam cum maiestate sua caesarea accepta et renouata fuit, inter alias conditiones quaedam adscripta fuit, cuius virtute maiestati suae caesareae liberum relinquitur cum saepedicto Illustrissimo duce Joanne Sigismundo de locis extra proprias Transsilvaniae fines existentibus concordare, quae videlicet sibi restitui et quae ipsi Illustrissimo duci pacifice relinquere velit; eamque conditionem Turcharum imperator in suis quoque literis confirmatoriis ratam et gratam habuisse videtur.

Imperator enim Turcarum Transsylvaniam dicit esse suam, et ipsi Illustrissimo duci, tanquam subdito et beneficiario tantum suo a se concessam, atque adeo illa quoque hactenus extra Transylvaniam idem dux tenuit, nomine Transsylvanie censet, ita ut si contingat, prouti futurum haudubie credendum est, Turcam partes illas extra Transylvaniam ab illo ad suas aliquando manus petere, id ei denegare non possit, quando ut aliter uolentj resistat, vires non habeat.

Decreuit itaque maiestas sua caesarea permanere penes ipsos articulos pacis, iam semel conclusos, atque hortatur ipsum Illustrissimum ducem, prouti etiam facturum sperat, ut nihil quod a semel conclusis articulis discrepet, amplius a sua maiestate postulare velit.

Praeterea iudicat maiestas sua caesarea quod retinente Illustrissimo duce Transsilvaniae loca aut bona aliqua citra Tibiscum, ita ut maneat pristina bonorum et ditionis ad utramque partem spectantis confusio, nunquam poterit inter subditos praefectos et milites caesareae maiestatis et ipsius Illustrissimi ducis concordia vel tranquillitas

Additio responsi oratori Transsilvano exhibendj.

conseruari, sed quotidie nouarum difficultatum et turbarum causae orientur cuius rei ut alia reticeantur exemplum et documentum esse potest locus seu castellum Halmij, quod praeteritis turbis ac bellicis motibus magnam occasionem et materiam praebuisse videtur, quas causas et incitamenta dissensionum posthac omnibus modis praecauere oportebit.

Cum igitur ex his et alijs legitimis causis maiestas sua caesarea ac regia ab ijs conditionibus quae semel conclusae initae et ex parte Illustrissimi Joannis Sigismundi acceptatae sunt, ac rationi et aequitati omnino conveniunt, atque etiam ad tollendam et praecauendam in futurum dissensionem et turbarum causas spectant, discedere non possit, maiestas sua caesarea benigne postulat, ut Illustrissimus Dux easdem conditiones non solum literis suis confirmet et ratas gratasque se habiturum promittat, sed etiam omni mora postposita debitae executioni demandet, restituendo et consignando arces Hwzth et Mwnckatz cum suis pertinentijs ad manus maiestatis suae vel officialium suorum ad id per maiestatem suam deputandorum intra spatium unius mensis a die qua Illustrissimus dux de hac maiestatis suae caesareae mente et voluntate edocebitur, ad quem hanc ob causam dominus orator et commissarius celerem nuncium per dispositos equos mittere poterit, qui etiam literas ipsius Illustrissimi ducis confirmatorias adferre queat, ac reliqua omnia quae per eum prestari debent candide et realiter adimplendo, quemadmodum ratio et aequitas postulat, ita nanque sibi et Transsilvaniae rectissime consulat, ac in posterum optata pace et quiete frui poterit; viceversa caesarea quoque maiestas quam primum cognouerit memoratas arces in manibus suis existere literasque ipsius Illustrissimi ducis confirmatorias acceperit, easdem conditiones idoneis et necessarijs literis confirmabit ac ratificabit, atque etiam in quan-

Additio responsi oratori Transsilvano exhibendj.

Additio resp. oratorij
Transsilvano exhibendj.

tum maiestati suae caesareae incumbet pro sua parte candide et benigne seruiabit ac executioni demandabit. et in futurum praefatum Illustrissimum ducem omni loco et tempore gratia et benignitate sua caesarea complectetur.

Hátára jegyezve: 1565. 6. Maij. Copia responsj ad propositionem Stephani Bathorj dandj.
(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XII.

A Báthori István erdélyi követnek a titkos pontokat illetőleg adandó válasz fogalmazványa. Kelt 1565. május 8-dikán.

Responsum pro oratore Transsilvano quoad secretiores conditiones.

Cum sacra caesarea maiestas dominus noster clementissimus intellexisset, quantopere cupiat Illustrissimus princeps dominus Joannes Sigismundus dux Transsylvaniae quasdam ex potioribus conditionibus pacis inter supremos commissarium bellicum et capitaneum Germanorum sub beneplacito et ratificatione caesareae suae maiestatis ex una ac oratores praefati Illustrissimi ducis plena ad id mandato instructos ex altera parte tractate et concludere nondum diulgari, sed ad presens quam fieri potest secretissimas teneri, propter periculum quod Illustrissimus dux Transsylvaniae inde metuere videtur, visum est maiestati suae caesareae consultum fore de ijs separato hoc scripto mentem et resolutionem suam magnifico domino Stephano Bathorij de Somlyo benigne declarare.

In primis igitur maiestas sua caesarea iamdictum dominum oratorem minime celandum putat, quod sicuti maiestas sua caesarea pacis et tranquillitatis publicae maxime in afflicto isto Hungariae regno firmandae gratia quoad alias conditiones tractatui et conclusioni iam factae in oppido Zathmar sibi insisterdum esse censuit, ita etiam in hac parte a pactis conuentis recedere non potest, quae cum sint omni rationi et aequitati consentanea, atque ad tuendam Regni istius quietem maxime accommodata, quin etiam ex parte dicti Illustrissimi ducis per ipsum dominum Stephanum de Bathorij et collegam

eius tanquam oratores eius expresse acceptata, non est quod nunc in ijs mutatio aliqua petatur sed aequum et iustum est eas non modo ratas et firmas esse ac literis ultrocitraque corroborari, verum etiam debitae executioni demandari, qua in parte maiestas sua caesarea ijs quae maiestati suae incumbunt exequendis non est defutura, sed simulatque confirmationem et ratificationem accepit, ipsa quoque non grauabitur eadem vicissim suis literis corroborare, jdeoque hortatur et requirit Illustrissimum ducem ut factae conclusioni, quae et ipsi et toti Transsylvaniae summo usui futura sit, acquiescat, experietur enim si hanc pacem sancte et inuiolate obseruauerit, sibi nec beneuolentiam maiestatis suae caesareae, neque etiam auxilium necessitate ingruente nec denique quicquam eorum ad quae maiestas sua caesarea virtute istius pacis tenebitur defuturum esse.

Quoniam autem videtur executio quarundam conditionum illarum secretiorum non ita secreto fieri posse quin res mox evulgetur id quod putatur hoc rerum et temporum statu non cariturum periculo, ob causas ex parte Illustrissimi ducis allegatas maiestas sua caesarea clementer cupit intelligere a domino oratore et commissario Transsilvano quae ratio instituenda sit in executione eiusmodi conditionum, ut res secreto perficiatur nec ante tempus in vulgus emanet; neque enim cernit maiestas sua caesarea quomodo diu occultari possint tales conditiones ut puta juramentj tam ab ipso Illustrissimo duce quam officialibus et prefectis arcium, et locorum in Transsylvania atque etiam in comitatu Byhariensi existentium prestandj exactio, et confirmatio seu ratificatio praesentium tractatum quatenus concernunt successionem maiestatis suae caesarae et successorum suorum Hungariae regum, et alia quae nondum videntur esse euulganda per ordinem Hungariae et Transsylvaniae facienda, cum in conuentu generali fieri debeant. Quod si videatur in praesentia reali earum executioni supersedendum, eamque in aliud tempus commodius differendum, nihilominus tamen necessarium erit, quod Illustrissimus dux Joannes Sigismundus idoneis et necessarijs

literis bona fide et in verbo veri et Christiani principis sese illa omnia et singula opportuno tempore, quando a maiestate sua caesarea requisitus fuerit, sincere ac realiter exequuturum, adeoque omnes et singulas conditiones quas literis confirmatorijs maiestas sua de verbo ad verbum inseri postulat, sancte et iniolate obseruaturum, ac maiestatem suam caesaream regiamque pro rege capite et superiore suo recogniturum ac honoraturum, nec ullo unquam tempore dictis conditionibus aut alicui earum quocunque colore seu praetextu quaesito directe vel per indirectum contrauenturum esse, quemadmodum etiam viceversa maiestas sua caesarea uti superius est demonstratum parata est eadem conditiones omnes ac singulas non solum per se ipsam idoneis et necessarijs literis ratificare et confirmare, verum etiam ut similiter ab ordinibus ac statibus regni Hungariae opportuno tempore approbentur et ratificentur curare atque perficere omniaque et singula benigne ac sincere prestare, quae maiestati suae caesariae virtute eiusmodi tractatus exequenda incumbunt, expectatura super his ulteriorem soepenominati domini oratoris informationem, qua accepta maiestas sua caesarea sese ulterius benigne resolut.

Hátára jegyezve: 1565. 8. Maji Pro oratore Transsilvano, quoad conditiones secretiore.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

A XI. HONVÉDZÁSZLÓALJ.

I. Nehány szó, az 1848-ban alakult XI. honvédszászlóaljról.

Minden polgári álladalomban létrejött társaságban — legtöbbszörre egy, vagy más befolyás által — úgy szoktak alakulni a viszonyok, hogy mindig a felszínnek, a látszatnak — ne pedig a valóságnak higgyenek és tömjénezenek! . . S igen gyakran azok akarják a babért fejükre tüzetni, kik a tettek mezején, polgári elhivatásuknak és honfiul kötelemeknek, legkevésbé felelnek meg! . . S kik nagyravágyás, hiúság, öndicséret, dicsekvés, szájkodás és hizelgés ál-

tal legjobban tudnak ámitani, azok hiszik magokról, hogy a pályát megfutották, a kitűzött célt elérték, s a tért, melyen küzdenők kellett, valósággal megharcolták és elfoglalták, nem jutván eszökbe, hogy az őket ismerők előtt, a lárva, a szinezet, hamar lerántatván, nem marad egyéb hátra, szánozkodással vegyített megvetésnél! . .

Midőn a 11-ik honvédszászlóaljról akarok szólni, mint annak tagja jól tudom, hogy önérdék szokott vezetni mindenkit, melytől magamat visszatartani erős elhatározásom, annyival is inkább, mert nem hiszem, hogy a zászlóaljnak egy öndicsékvő embere is lehessen, miért azt, jelen alkalommal, igénytelen fellépéssel védelmezni szükség lenne, hisz annak védelme ugy is a tettek szoros siri következetességében van és gyökeredzett meg.

Azon tagja a zászlóaljnak, ki folytonosan kerülte a csatákat és gyáva volt, az a zászlóaljat meg sem bírálhatja, minthogy, az a körülmények köpenyforgató embere lévén, részrehajló, és annak, mint mindenütt veszedelmet látó félenknek, magában sincs bizalma, már pedig: önbizalom szülte erélyes fellépés ritkán tévesztette hatását, ha csak érdek és félelem által a cél elodázva nem volt, érdek és félelemnek, az igazság kimondásában, senkit visszatartóztatni nem szabad, mert Horatius szerint: „Si fractus illabatur orbis, inpavidum ferient minae.“ „Ha ég, föld s minden, mi abban, vagy alatta és felette van, összeroskad, akkor is rendületlenül kell állani az igazságnak.“

El kell mondani mindenkinek hiven a megtörténeteket, majd a jövő fogja megmutatni állításunk igazságát! . . És itt a zászlóaljnban levő, még élő minden tagoknak nagy figyelemmel és roppant elhatározottsággal kell lenni, hogy ne csak a múlt hanem a következő jövő is legyen tanúsága annak, hogy azok, kik ezen zászlóaljn tagjai voltak, nem méltatlanul tapodták a haza, vagyis a magyar polgári álladalom, szent földét! . . Azoknak, mint zászlóaljbeli tagoknak, még a tényekből kifolyó adatokat is öndicséretükre felhozni, ha csak magokat meggyalázni nem akarják, nincs szükség, nem szabad! . . Hátározzanak felettek jól, rosszul mások, ugysis

a történelemnek érczlapjaira irt, átadott és körültekintő mult mozzanatok megamisítani nem fogják soha! . . Mert, mit egy egész nemzet ösmert el, az annak egyes tagjai által elferdíthető nem lehet soha! . . Mert, mit tények bizonyítottak be, azt még rendszeres kritika sem fog tudni megczáfolhatni soha! . . Mert, mit annyi elszántság, elhátározottság, önfeláldozás, halál és vér pecsételt meg, eltörölhetlen és kiirthatatlan bélyeget mutat föl, melyet másfelé magyarázni nem lehet soha! . . S mert, mit folytonos küzelemből kifolyó eredmény, sikerrel és nagyszerűen adott elő, meghazudtolni, még az ellenség sem akarta soha! . .

Számot kell vetni a multtal, de igazságosan; mert a történelemnek az emberi nemzetet tévutakra vezetni, csalódásokban ringatni nem szabad! . . Ki történelmet, vagy megtörtént dolgokat, az utókornak akarja átadni, vizsgálja meg előbb önmagát, vagyis lelkiösmérete igazságát, ha vajjon képes-e onnan minden hiúságot, öndicsékvést, nemzete iránti elfogultságot, számüzni? Jót, rosszat, úgy a mint történt, szerényen tisztán, egyszerűen megírni? S ha igen! akkor szolgáljon a jövőnek, hogy a multnak nagy szép és magasztos tettei, a hazafi kebleket serkentsék dicsőségre, a rossz és gyáva tények utálatot költsenek fel lelkökben.

II. Alakulás és Szeben előtti első ütközet.

Midőn a kérdés alatti zászlóaljról, — mint előbb is írák — néhány igénytelen szót akarok mondani, minden apró részletességbe nem bocsátkozhatom; mert a hirlapi tér nem engedi, irok tehát általánosan és röviden.

A magyar nemzet a mult 1848-ki szabadságharcban, valamint Magyarhonban tiz, úgy Erdélyben is két önkéntes honvédszászlóaljat alapított 11-ik és 12-ik szám és czim alatt,—a tizenkettődiket mellőzve, mely Háromszéken és Borgóprundnál igen nevezetes döntő, érdem és eredménydús csatákat vívott ki — tárgyam lesz csak a tizenegyedik.

A 11-ik honvédszászlóalj alakult Erdély fővárosában Kolozsvártt, miért kolozsvári zászlóaljnak is neveztetett, állott a kolozsvári katholicusok reformatusok, és unitáriu-

sok főiskolai ifjúságából, kevés kormánysszék, királyi táblai irnokokból és még kevesebb iparüző legényekből. Tisztjei nagyobb része a császári királyi sor és határörvidéki ezredekéből egészítették ki. Midőn szervezni kezdték, előbb a reformatusok kollegiumában, később a Károly-Ferdinánd nevet és czimet viselő, Kolozsvárt állomásozó ezred egyik zászlóalja által átadott nagy katonai laktanyában szállásolt. Innen tette századonkénti apróbb kirándulásait, a Kolozsvár körül akkor mozgófélben levő, részint fegyverrel, részint lándzsával ellátott román helységekből, még pedig kedvező szerencsével, míg későbbre egyik századja állomásba kevés ideig Szamosujvárra, azután Deésre rendeltetett, hol mindennap katonai gyakorlatokat tartván, egész a Naszódvidéki román határörök ezredese Urbán elleni szamosujvári expeditioig vagyis csatáig maradt.

A szamosujvári ütközetet, annak előre elkészített csatatervét Baldácsi vezette, és ugyan ő, mert úgy akarta, el is vesztette. Ezen expeditio, kirándulás, mert csatának nevezni nem lehet! a kolozsvári nemzetörök kíséretében a zászlóalj első nagyobb szerű fellépésének, s egyszersmind megpróbáltatásának, fény vagy sötét pontja volt. A szamosujvári csatában hullott el a zászlóaljhoz az unitarium kollegiumból beállott ritka becsületes ártatlan jellemmel bíró, 16 éves fú, Komáromi Sándor, ki fájdalom! nem az elmentől, hanem dühös hazafiságból eredett buzgalomból zászlóaljbéli egyik örmester Lukénics által lövetett agyon.

Szamosujvárnál a zászlóalj vesztett, mert az ármány és sors felette úgy rendelkezett, Kolozsvárra visszahúzódott, egyrésze Szamosfalvára Urbán, más része a feleki hegytetőre a Szebent védő erőhöz tartozó császári királyi egyik tábornok Gedeon ellen, előrset állani rendeltetett, mely állomások felsőbb parancs következtében elhagyatván, Kolozsvár lett ismét az egyesülésnek főpontja. Kolozsvárról minden ütközet nélkül kivonul azt Urbánnak hagyja, Fenesnek, Gyalunak és Bánffi-Hunyad helységeknél tart, s mielőtt gyermekeveit átélte szülötte földjét, különösen Kolozsvárt, s azzal együtt szeretett házáját elhagyná, még egyszer és utóljára,

Gyalunál csatát kísértett meg, melynek rossz kimenete után, az Erdélyt Magyarhontól elszakító Királyhágon innen, Sebes és Csucsá nevezetű román falvaknál, a legkeményebb téli időben szabad ég alatt tábort vevén, megtelepedett; e táborhelyen, mint az izraeliták a pusztában, negyven napig megállapodott, Baldácsi már azelőtt jóval a zászlóaljtól elmaradván.

Erdély és a zászlóalj becsülete elveszett. Erdély visszafoglalása mindenki előtt lehetlenné vált. A zászlóalj Magyarhon szélső városába, Nagyváradra bevonulni nem akart, inkább ruházat nélkül, éhséggel, hideggel, legnagyobb nyomorral küzdött; elhatározottsága volt Kolozsvárra visszamenni, vagy táborba veszni. Elszántsága győzött és teljesült. Az akkor Debreczenben székelő magyar kormány által akkori kormányzó Kossuth Lajos aláírása alatt, 1848-ban december 15-én proclamatio jelenik meg azon felirat vagy falragaszszal: „Küldöm nektek Bem tábornokot, az ostrolenkai hőst, ki titeket, ha engedelmeskedtek, győzelemre fog vezetni.“

Az első látásra és fellépésre igénytelennek tetsző, visszataszító Bem tábornok megérkezése után, élelemmel elláttatván, az addig éhezett zászlóaljat Csucsánál hagyja, a még rendelkezése alatt álló több csapatokkal, Szilágyság egy részén át Déés felé indul, azt beveszi, Déésről, sebes léptekkel, győzelemről győzelemre, Kolozsvárnak tart, a csucsai szorosnál fedezetre vagyis vigyázatra hátrahagyott 11-ik zászlóaljnak azon rendeletet küldvén: „Előnyomulás vagy halál.“

A parancsvétel után a zászlóalj, mely az ellenség által egyszerre három ponton támadtatott meg, operatióit, munkálatait megkezdi: az 1-ső és 2-ik század a csucsai szorosnál császári királyi gyalogságot vezető tábornok Várdéner, a 3-ik és 4-ik század, a Meszesnél román határőrök ezredese Urbán, az 5-ik és 6-ik század, Hodos nevezetű román helységnél Móga román vezérrel, ugyanazon egy napon, december 18-án ütközetet állván, azt heves csaták után megnyeri; az ellent Bánffi-Hunyadon keresztül, Gyalunak üzi. Itt, vagyis ezen szorosnál, Csucsánál az országuton a Körös vize mellett esett el az

ellen lovasságának, miután tábornok Várdéner vezérlete alatt a gyalogság két rohama, a 11-ik zászlóalj 1-ső és 2-ik századja által megtörtetett, harmadszor is, a lovasság élén, rohamot kísértő, bátor és vitéz ezredese, Saint Quentin.

Az ellenerőtől megtisztult Bánffi-Hunyadot karácson szombatján estve a lakosok határtalan öröme a zászlóalj elfoglalja, azután ünnep harmad napján, előbb Gyalunál az ellenséggel igen rövid ideig szembeszállván, miután azt a gyalui havasokon keresztül Torda felé üzné, a nép magasztos és nagyszerű lelkesedése, örömrivalgásai között, a monostorkaputól fogva a piaczon felállított katonai őrházig, virágokkal hintett uton, virágokból fűzött koszoru adások és fehér zsebkenők lobogásai között, őrnagy és zászlóalj-parancsnok Inczédi Samu vezénylete alatt megy be, melytől annyi öröm, annyi fájdalom, annyi remény, szeretet, bizalom, bánat és meglegedés szakítá el és viszont fűzé hozzá!.. Kolozsvárra, hol alakult, melytől nevét oly büszkén vevé és kölcsönzé! melynek polgárai annyi kitarásra buzdíták, hívák fel, ösztönözék és bátoriták! melynek magasztos honleányai gyönyörű zászlóját, a hazaszeretet legszebb örömlángjaiból fejlődő, forró könyecseppek hullásai között kedves kezeikkel fűzék, varrák és a zászlóaljnak azon meghagyással adák át: „A mindenfelől megtámadtatott hazának egyik, vagy kolozsvári lobogója, ezen zászló fiaitól erős védelmet vár! s ha valaha mégis ellenség szennyes keze érintené, átok annak nem méltó faira! Ezen átok és legszebb ajkáról jött meghagyásnak, mennyiben tettek eleget a zászlóalj fiai? arról feleljen a mult: mert annak csak az lehetett tanúsága!.. Kolozsvárra, melynek szép vidéke, regényes, bájos fekvése a fiatal fogékony keblet magához lánczoló!.. Kolozsvárra, hol a nagyszerű hidegnek daczára, kinyitott ablakokból, fedetlen fővel, nemzeti színben és fehérben öltözött, hazáját és városát erősen szerető, legszebb lányok, magosan tartó picziny kezekből, elősmerésök és hálájok jeléül, hullatták a virágokkal vegyült fehér zsebkenőket alá!.. Kolozsvárra, hol az önfeláldozat, készség és hazaszeretet magasra fejlett eré-

nyeit annyiszor látni, tapasztalni és megtanulni tudák! . . . Kolozsvárra, melynek népe varázs erővel vonzá magához a zászlóalját, s melynek népét viszont a kegyelet és tisztelet legmagasztosb és őszintébb szeretetével állák — a zászlóalj tagjai — körül!

Kolozsvárt négy napig mulatván a zászlóalj, Tordára, Tordáról Balázsfalva felé indul, hol két három ágyulövés után Balázsfalvát minden erő nélkül találván, beveszi, nagy mennyiségű román erő, egyik Prefect és vezér Axente vezetése alatt, onnan kivonulván: azon Axente vezetése alatt, ki rögtön elhatározó tervével, hamar készen szokott lenni, kinek elszánt bátorsággal párosult ügyességéről, később a Gy.-Fejérvár körülkerítettetésére rendelt seregnek sokszor volt alkalma meggyőződést szerezni, *) kinek a vár körül több versen vezetett, az ottani magyar csapatok által megrohant, egyik rendezett csatájában fogatott el akkor tribun és román vezér, most nemes Tordamegye egyik szolgabírája, Móga József, ki a visszajövetelre becsületszavát adván, azon feltétel és megbízatással bocsátatott szabadon: miként a román erő fejével, havasok királyának nevezett Jánkuval értekezvén, őt nem annyira a magyar ügynek, — melynek igazsága Európa előtt elismerve volt — mint a két nemzet közötti kibékülésnek nyerje meg; de a sors ugy akarta, hogy Móga, minden visszajövetel vagy legkisebb tudósítás nélkül a mesebeli Noé hollója szerepét váltsa fel, ki tényéért később magát mindig csak a Jánku általi letartóztatással mentegette.

Balázsfalván több teendő nem lévén, a zászlóalj Medgyest balról oldalban hagyja és Asszonyfalvára megyen, hol a tábor más részével, már azelőtt kivonult tábornok Bem azon rendeletét veszi: „miszerint huzódjék Vizaknának, Vizaknáról korán reggel induljon és az ellenség balszárnyát másnap reggel Szeben előtt támadja meg.“

A zászlóalj Vizaknára éjfél után egy és két óra között elfáradva érkezhvén, ugyanaz nap reggel Szebenbe, tábornok Bem által

*) „Suum cuique tribue,“ mindenkinek a magáét, ha mindjárt ellenség is, meg kell adni: mert azzal tartozunk az igazságnak.

kitűzött időre és helyre későn jelenik meg; mely miatt az ütközet, a vezér szeme láttára, minden erőködés daczára elveszett. Az ellenség egy része diadalörömmel ujongva huzódott vissza Szebenbe, más része a megvert magyar erő üldözésére, Nagycsűr felé rendeltetett. Ezen ütközet elvesztésének oka nagy részben a 11-ik zászlóalj meg nem jelenésében rejlik, azért: mert annak parancsnokai nem siettek a legénységet a kitűzött időben megparancsolt helyre elővezetni.

Egy szerencsétlen ágyugolyó által ezen csatában esett el tábornok Bem egyik jobb keze, több apróbb csaták diadalmas hőse, az erdélyi hadsereg egyik büszke vezére, a magyar katonaság Rolándja, a körülményeket ösmerő, az igazságot egyenesen mindig kimondó, a tábornokot soha félre nem vezető, őseitől öröklött, vele született bátor és hős egyik vezérkari tisztje, ezredes gróf Mikes Kelemen; kinek vesztesége nemcsak a sereg, hanem a tábornok fájalmát is erősen nevelvén, sajátkezüleg irt levelével vigasztalta fiatal özvegyét, a magas honleányi kötelmeket teljesítő, mindenki előtt ösmeretes, bánatos szívű gróf Mikó Rózáliát!

(Folytatása következik.)

CASTALDO két titkos levele I. Ferdinándhoz.

Közli: Szilágyi Sándor.

I.

1552. 8. Sept.

Sacratissima Catholica regia maiestas,
domine domine clementissime.

Vix discesserat preteritis diebus comes Scipio ab Arco, cum solita podagre infirmitas vaiuodae superuenit, ex qua dubito quod pro tota futura hieme impeditus remanebit.

Ex Bistricia venit quidam et refert interuenisse conuentui, quem prope Cassouiam Coruati fecerunt, in quo audiuit quendam non paruæ auctoritatis uirum dixisse, contentari quod sibi amputetur caput si, postquam, [antequam annus iste finiat Andreas Bathorij et generalis a regnicolis non sunt

trucidati et quod hac de causa reginae filius ad confinia Coloniae (igy) adductus est,] a Gabriele autem Perenni a Balassa et alijs illud idem scribitur, et sic etiam a Georgio Coruatto qui forsitan et ipse [in coniuratione est.]

Tandem pecuniae uenerunt quas statim distribuere incepti, verum impossibile est cum eis gentes contentas reddere, et incipiendo ab Hungaris dedi unius mensis solutionem aliquibus qui illa accepta statim abierunt, nec uerbis aut promissionibus efficere potui ut remanerent [sunt enim creditores septem mensium et quamuis seruire uellent sunt ita destructi et armis ac ceteris rebus ad usum equorum necessarijs spoliati ut non possint; gentes istae regni tam nobiles quam rustici furtim abire incipiunt imo non parua iam eorum pars abiit et in futurum quotidie plures abibunt et quamuis diuersimode eos retinere laborem nihil proficit et sic in facultate hostium erit huc ingredj si uolent quia nulla spes auxilij nobis superest nisi in proxima hijeme quae] si ab una parte proderit ab alia officiet quia pro maiori parte [milites istos occidet qui cum nudi sint nullum vestimenti modum habent.)

Necesse est quod maiestas uestra mandet uxori quondam Losanzij ut ordinet castellanis suis arcium Jenew et Pancota ut gentes maiestatis uestrae in illas admittant, eas enim quas ego miseram recusarunt.

Nec obliuiscatur maiestas uestra suplico Agriae et Tockai, in quibus talia praesidia imponi absque mora mandet tam gentium quam victualium et munitionum, ut si hostibus uideretur eas obsidere de illis quieto animo esse possimus [de Zolnock enim clamitant] et quamuis ordinauerim [aliquorum pioxidariorum Hungarorum subsidium nescio tamen an intrare potuerint] et sicut ex captiuis Turcis intelligitur, ipsi constituerant, expugnata Zolnoc, quam statim habere credebant, aut si oppugnatio illa difficilis esse deprehenderetur, super Agriam pergere, ideo maiestatem uestram iterum suplico ut taliter eam tempestiue communiri mandet ne de illa dubitandum sit, et sic etiam de Tockai.

Quid uaiuoda Transalpinus, Ali chiaus

et alij scripserint Petro Haller circa tractatum motum soliti tributi, ex ipsorum litteris hic alligatis maiestas uestra uidere poterit, iudicio meo [sunt uerba inania in quibus nihil fundamenti fieri potest et sic ego e contra eis uerba do quae demum nihil proficient] postquam.*)

Quod demum superest hodie a Petro Haller, a iudice Coronae et alijs significatum est [uaiuodam Moldauum et Tartaros denuo coniungi et in armis esse et confinijs regni appropinquare] quod quoad me [uanum esse credo] postquam sicut, tamen omnia maiestati uestrae indicare uolo, ut non solum ea quae fiunt, sed etiam quae dicuntur intelligat, et deus omnipotens maiestati uestrae uotiuam felicitatem cum regnorum accessione concedat, e castris apud Zassebes constitutis die VIII. Septembris 1552.

Eiusdem maiestatis uestrae
fidelis seruitor

JOANNES BAPTISTA CASTALDUS.

Külczim: Sacratissimae Catholicae regiae maiestati Romanorum Hungariae Bohemiaeque etc. domino domino meo clementissimo.

Kivül: Castaldus de 8. Sept.

Responsum 4. Octobr. 1552.

Jegyzet. A zárjelben levök titkos jegyekkel vannak írva.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

II.

1552. I. Octob.

Sacratissima catholica regia maiestas domine clementissime.

A francisco Enrigues litteras maiestatis uestrae recepi, et uidi [quid de subsidio ducis Mauritij et pecunijs sperari possit] ad quae cum toties scripserim et replicauerim aliud replicare superfluum esset quia scio quod si [maiestas alias prouisiones facere potuisset iam factae] essent sed certissimus sum [maiestatem plus non potuisse] et ideo necesse est omnia [in manus dei remittere;

*) Ez a postquam szó csak arra valónak látszik, hogy azt, a ki a titkos írást meg akarná fejtetni, félrevezesse.

Turcae sub Agria sunt sed in Transsylvania tenent Lippam et Solijmos ubi plures] quam nos hic [gentes habent quia ipsi a suis audiuntur nos vero nostros neque mandare neque rogare possumus] quin statim promptum [habeant tumultum petentes aut pecunias aut sanguinem; victualia consumpta sunt, pecuniae omnino expenditae, modi omnes] quibus ulterius habeantur [cessarunt quia hucusque duravit cusio argentj et auri quod mille modis reperire potui; ciues] neque litteris, neque precibus neque minis adduci possunt [ut milites ulterius in ciuitatibus suis admittant nec ipsi volunt ulterius manere] qui credunt posse [omnes una saluari et decipiuntur in propria salute ipsorum et nostra cum amissione regni cuius defensionem nobiles ulterius incumbere nolunt fessi tot vanis verbis] quae iam tandem mihi quoque [deficiunt motum versus Lippam multo antea tentare incepti sed locus ille aliter se habet quam maiestati vestrae depinxerint] et dixi dico et semper dicam, [quod fuit est et erit ruina Hungariae Transsylvanie et Christianitatis et quod inde omnia mala ista procedunt] sed ad rem redeundo hoc nunc esset difficillimum quia [Solijmos Eperies et alia castella super Marusium sunt in Turcarum potestate] ex quibus et a quibus [haberi et impediri possunt victualia velle autem ire versus Varadinum] et relinquere [passum Deue derelictum, cum in Ljppa sint quattuor mille equites et Themesienses in armis, regnicolae renitentes, esset regnum perdere mille causis iam sepius dictis et replicatis] tamen ut breuibz absoluz, his non obstantibus presupponere maiestas vestra potest quod quecunq[ue] [hic fieri potuerunt et possunt in sui regij seruitij beneficium facta sunt et fient sed miracula facere nequeo; ipsum Aldanam in arce Vincz liberum et sui iuris esse desini sed] tractabat [istos paucos Hispanos ad tumultum concitare] et postquam effectibus non poterat laborabat lingua omnia subuertere, sperans forsā [ruina ignem suum extinguere, ideo eum misi in Gialu ubi ei nunc dabitur loquendi legendi et scribendi commoditas] iuxta mandatum maiestatis vestrae, Bathorique et Petro de Abila ordinem suum exponam daboque operam ut eius uo-

luntas exequatur, sed amarem [ut hi qui pro ipso loquuntur essent in statu] in quo ego ipsius culpa [mere pereō] sed ut conclusionem deueniam, supplico maiestatem vestram, ut prima commoditate et quantocitius me certum facere dignetur [quidnam facere debeam si gentes hic amplius retinere non potero ex defectu pecuniarum] quam uoluntatis, et si [populi desperato maiestatis vestrae auxilio verbis meis amplius fidere nequeunt] quia in reditu eorum nuntij [scio quod in extremam cadent, desperationem] tanto magis quia ipsemet antequam discederet, sicut audio irridebat eos [quia liquide maiestatis vestrae subsidia sperare ostendebant] quem ideo miror quomodo [uaiuoda non castigari] sicuti ego punirem si possem quemdam Hortizium a Leyua si eum intercepte potuissem qui [ab ipso Aldana stimulatus similia verba ubique diuulgabat]. Et ut ad aliqua particularia descendam, [Siculi dicas soluere noluerunt nobiles minimam partem quia reliquum] pro eorum seruitijs et diuersis alijs causis [excusauerunt istorum loco maiestas vestra] consideret [quod soluende sunt viginti Germanorum insignia quinque Hispanorum mille et quingenti cathaphracti qui] in effectu 900 [non sunt vel circa Hussarones computatis] qui hic sunt, sed absque [uaiuodae gentibus; preterea bombardarum equi et officiales arcus et alia multa et omnia ex pecunijs maiestatis vestrae] quia a subditis impossibile est [ne obolum quidem amplius eruere et supradicta ultra infinita extraordinaria quae euitare non possum] super quibus omnibus maiestatem vestram supplico dignetur mihi mandare quid agendum sit, cui concedat omnipotens uictoriam cum uotiuā salute, et diutina felicitate, e castris apud Zassebes die prima Octobris 1552.

Eiusdem sacratissime maiestatis vestrae
fidelis seruitor

JOANNES BAPTISTA CASTALDUS m. p.

Post scripta. Clausis iam litteris, dum ego tractarem cum nobilibz istis super [eorum discessu pro quo instant eisq[ue] suadere conarer ut adhuc per aliquot dies remanere non pigeat posteaquam melior ipso-

rum pars iam abiit superuenit nuntius qualiter Germani comitis ab Helffenstain cum quotidie quasi depredandi gratia exeant in quodam eorum pago rixa inter ipsos et rusticos orta permultos ex rusticis occiderunt et multa mala fecerunt, subiungentes, id quod credibile non est, quod propria comitis persona aderat que quidem quantum istis placeant maiestas vestra consideret, quae pariter credere potest quod quascunque possum provisiones facio sed si capitaneos hortor ne talia tolerant statim insolutionem et necessitatem militum obijciunt] deinde ut breuibus absoluam uideo paulatim res ad eum finem properare quem toties maiestati scripsi nec aliud facere amplius possum nisi dolere. — Datum prout in litteris.

Külczim: Sacrae Catholicae Regiae maiestati Romanorum Hungariae, Bohemiaeque etc. domino domino clementissimo.

Kivül: (Castaldus de 1. Octobr. Responsum 15. Octobris 1552.)

Jegyzet. Ezen levélben a zárjelben levők titkos jegyekkel vannak írva.
(Eredetije a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

TOKAJ VÁROSA CHÉHEINEK EGYESÜLETI ALAPSZABÁLYAI.

XVII. század.

V. A csizmadiaczeh.

A latin bevezetéssel és záradékkal ellátott s Kassán 1647 márczius 1-én kelt privilegium elmondja, hogy Varjasi másként Sziogyártó András bíró, Keviczky János, Maklari András, Szentkirályi Sebestyén, Pattantyus István, Scholcz Sámuel, Tykác vagy Szabó Jakab, Gombkötő János, Papy vagy Szabó János, Szoporny Miklós, Fommendorfer Kristof és Hertelius Pál város tanácsi előtt megjelennek Nagy István és Vizsolyi György helybeli csizmadiaczeh mesterek (archi magistri) s velök Vásárhelyi Miklós és Hevessy Gáspár Tokaj városi csizmadia mesterek, a magok társaik Pap Mihály, Majtényi Pál, Szentpéteri Miklós, Csizmadia Balázs, Tóth László, Zólyomi Ádám, Miskolczy Mihály, Bártfay Pál, Kardos Mátyás, Álmos-

di János, Kereszturi János, Beretei György, Nagymihályi György, Imre András, Borbély István, Németujhelyi Márton, Rátkay Gáspár, Fejérvári István, Nagyfalusi Pap István, minnyájan Tokajt lakó csizmadia mesterek nevében alázatosan kértek minket, hogy az idevaló csizmadiaczeh alapszabályait nékiek kiadnók; mi azért ezt pecsétünkkel megerősítve ki is adtuk nekik, mely szabályok magyar nyelven (hungarico idiomate) így következnek:

1. Hogy ez most megnevezett mestereknek is nemzetségi levelek jó legyen és ott lakosok legyenek.

2. Hogy mindez mostani mesterek, mind az következők remeket csinálnak, az pedig három darab legyen, első egy száros csizma egy varrásal, toldás nélkül sima sarku, egyenes talpu legyen, az másik darab egy papucs legyen, kit szoktunk gyulai papucsna nevezni, igen magas sarku, egy terenye, nagy ujjával együtt. Az harmadik darab egy sólya, ki belől mind egészen bélelt legyen és az varrása sehol ki ne lássék. Az remek darabokhoz pedig bőrt és szerszámot az mesterek adjanak.

3. Mikorra a remeket az mely mester bemutatja, tartozik három tisztességes tál étekkel és három pint borral az városházából.

4. Az következő mesterek az czéhet felkövessék és az czéhet az mesterek feladják; (a felkövető) 3 forintot tegyen le és 4 font viaszt, két pint bort is hozasson az városházából az mestereknek.

Ennekutánna ha az mester darabokat megcsinálja, tartozik egy tisztességes mester asztallal, két asztalra valót. Egy egy asztalra négy, négy tál étekkel és elég czipóval tartozzék az ebédhez. Az mig pedig az ebéd fel nem kél addig tartozik az ifju mester elégséges bort adni az városházából, az mint az mostani mesterek is megadták.

Első tál éték: tiszta borssal, sárkonczokkal, szegfő darabokkal: két két kappan hozzája egy egy tálra.

Az második tál éték, sült lészen tiz font tehénhus-pecsenye, tizfont disznóhus-pecsenye; egy fertály bornyuhus-pecsenye, egy kövér lud, egy jó malacz töltve,

négy tyuk, kettei töltve, kettei szárazon mindenik asztalra.

Az harmadik tál éték: káposztás hus borsszeggel meghintve lészen, két lud két tyuk egy tálra.

Az negyedik tál éték: riskása téj-jel, trágyával lészen.

5. Hogy ha Tokaj városában több czéhes uraim valami tisztességes ajándéokra kényszerítettnek az ujbíró választáskor, tehát ő kemék is az jó rendtartást követvén, illendő tisztességes ajándékkal tartozzanak.

6. Valamit város bírása mellette levő tanácsával parancsol, ő kemék is mint az több becsületes czéhek azoknak megtartására kötelesek legyenek.

7. Hogy választott czéhmesterek hitesek legyenek, kik az mivet meglátogassák, hogy jó legyen és az több mesterek azokhoz hallgassanak. Az ifjú mesterek tartoznak szolgálattal, mind az czéhnek mind a hová bíró uram parancsolja, s az ki engedetlen és tisztében el nem jár, az czéhnek méltó büntetésében legyen. Ha pedig valamely mester oly vétket cselekednék, mely mind a czéhnek mind az ő maga tisztességének elene volna és az ki miatt az ő mesterségét le kellene tenni, az bíró uram hire nélkül ne lehessen, hanem bíró uram engedelmeből legyen.

8. Hogy Tokaj városában senki hemp-lérek közül az város czéh ellen az sokadamon kívül mivet ne hozhasson, ha pedig hoznak magistratus hírével elvegyék és annak két része magistratusé, harmadik az czéhé legyen.

Az város körül pedig az hostaton avagy határban, ha hemplér az czéh ellen mivel, az mivét és szerszámát attól is elvehessék. Annak is az két része az magistratusé, az harmadik az czéhé legyen. Az mely mivet pedig sokadalomra hoznak, tartozzanak azt meg nézni, ha jó-e vagy nem.

9. Az mely tanuló inas nem fizet, három esztendeig tanuljon igazán, de mikoron beszegődik nemzetséglevele jó legyen és az czéhben tartozik két font viasszal; városházából egy pint borral egy pecsenyével.

Azonképen az mester is tartozik egy pint borral ugyan a városházából s egy pecsenyével, ruházattal is tartozik az mester az ő módja szerint. Mikoron pedig szabadon mondják, legyen egy kis collatio az mesternek az ő akaratja szerint, az inasnak is az ő érdeme szerint. Az mely inas pedig fizet az mesternek, az két esztendeig tanuljon, de annak az mester semmivel nem tartozik: az szegődéskor és szabadon mondáskor mint az másik ugy tartozzék. Az inasok husz forint kezességen vétessenek be tanulni, ha inas elszökik, az husz forint az czéhé legyen, ha kárt tett az inas azt is megvehessék az kezeseken, az mesternek pedig mást fogadni szabad legyen.

10. Minden mesternek csak egy inast, de mikor inassának csak félesztendeje van hátra, másodikat is fogadhat.

11. Az hetibéres legények fizetések huszonöt pénz legyen, ki többet fizet büntetessék meg, ha az legény maga szerszámával foldoz, jutalma övé legyen, ha az mester szerszámával az jutalom fele az mesteré fele az legényé. Az legényt az ki mástól elcsalja büntetessék meg.

12. Az legényt ha az idős mesterek kívánják rendszerint oda kell adni, de ha két hét eltelik szabad az legénynek oda menni az melyikhez akarja, ha valamely mesternek két legénye van és az mesterek közül valamelyiknek legénye nem volna és kívánná az egyiket oda kell adni.

13. Az mestereknek minden pégy hétben bejárások legyen, lálájok és perselyek legyen, egy bejárásban mindenik tegyen le 3 denárt.

14. Az mesterek közül is az legényeknek atyjok legyen az hová az legény szálljon és az atyjok keressen mivet neki. Az legényeknek az mesterek rendeljenek tisztességes rendtartást s az ki annak nem enged büntessék meg.

15. Varga mivet ne csináljanak.

ÖREG RÁKÓCZY GYÖRGY
ÖZVEGYÉNEK,
Lorántfy Zsuzsánnának

LEVELEZÉSE.

(1649—1655.)

Közli: Szilágyi Sándor.

XXI.

1652. sept. 3.

Illustrissima Domina Principissa, Domina observandissima.

Nemzetes Mednyánszky János uram nálunk lévén jelenté, hogy menne a kegyelmed szolgálatjára, ő kegyelmétül némely magunk dolgairól izentünk kegyelmednek; kérvén nagy szeretettel kegyelmedet nevünkkel mondandó szavainak nemcsak hitelt adjon, de ő kegyelme által tölt instantiánkban legyen oly jó akarattal, hogy meg ne fogyatkozzunk. Mi kegyelmednek szerelmes gyermekének nemcsak ezaránt megmutatandó jóakaratajért, de egyébiránt is szokott kötelességünk szerint minden alkalmatossággal kedveskedni s szolgálni igyekeztünk. Kívánván isten sokáig szerencsésen éltesse kegyelmedet jó egészségben. Datum Posonii die 3. septembris 1652.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus

PAULUS PÁLFFY m. p.

Külczim: Illustrissimae Dominae Susannae Lorántffy Illustrissimi condam Georgii Rákóczy alias Transilvaniae Principis relictuae viduae etc. Dominae observandissimae.

(Eredetiye a magy. kir. kamarai levéltárban.)

XXII.

1652. sept. 20.

Susanna Lorántffy celsissimi quondam Principis Domini Georgii Rákóczy, Transilvaniae Principis etc. vidua etc.

Egregie nobis grate, Salutem.

Az mely szöllei Ibrányi István uramnak a tályjai hegyen vadnak, azoknak ez idei dézmájokat mind megengedtük kegyelmességünkben ő kegyelmének, parancsolván kegyelmesen valamikor maga akarja szedetni, minden dézmaadás nélkül engedje meg. Nec

secus facturus. Datum in arce nostra Sáros-Patak, die 20 septembris Anno 1652.

SUSANNA LORANTFFY.

Külczim: Egregio Georgio Bende honorum arcis nostrae Regecz provisorii etc. nobis grato.

(Eredetiről, mely megvan a m. k. kamarai levéltárban.)

XXIII.

1652. oct. 24.

Illustrissima Principissa, Domina observandissima.

Az kegyelmed böcsületes levelét elvévén, hogy mindazokról az dolgokról, melyek e napokban a tájon történetek, bennünket tudósított, nagy néven vettük kegyelmedtül, azon is vagyunk, hogy viszont mi is avagy hasonló dolgokban kedveskedhessünk kegyelmedeknek. Mi az kegyelmedek levelét ottan az jó confidentia szerint deákra fordittatván, ő felségének felküldöttük, értse ő felsége másunna is mint folynak az dolgok. Elhiggye kegyelmed, hogy ezekben ő felségének semmi hírére nincsen, a mint rövid nap gróf Veselény uramnak küldendő kegyelmes resolútiójából meg fogja érteni kegyelmed. Emlékezhetik reá kegyelmed ott létünkben mint köszöngettünk az generalisa egészségeért, adná Isten volna olyan okos és értelmes közöttök, hogy mind ő felsége a mi kegyelmes urunk s mind penig a nemes ország lehetnének contentusok vele. Ebben kegyelmed semmiképen meg ne ütközzék, hogy némely emberek az kegyelmedek jó igyekezetit által akarják állani, nem is köll azt annyira nekik tulajdonítani, mert az kit mivel Isten látogatott annál többet tüle nem is várhatni. Még ha mely dologban kegyelmednek szolgálni avagy kedveskeni tudhatunk, nagy szerencsénknek tartanánk. In reliquo éltesse Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum Posonii die 24. octobris 1652.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Servitor paratissimus

PAULUS PÁLFFY m. p.

Külczim: Illustrissimae Dominae Principissae Susannae Lorántffy alius Domini Georgii Rákóczy alias Principis Transilvaniae relictuae Viduae etc. Dominae observandissimae.

(Eredetiye a magy. kir. kamarai levéltárban.)

XXIV.

1652. nov. 5.

Susanna Lorantffy celsissimi quondam Principis Domini Georgii Rákóczy Transilvaniae Principis sat. vidua etc.

Generose Domine nobis honorande, Salutem.

Vettük kegyelmed levelét, értjük írását; akartuk volna ide való jövetelét kegyelmednek: de mi is azt adván Isten érnünk, holnap ebédet Kereszturban evén, a Bodrok között megyünk Patakra. Itt a szőlőket elvégezték, csak a palota szőlő vagyon hátra. Tartsa Isten jó egészségben kegyelmedet. Tokaj 5. novembris 1652.

SUSANNA LORANTFFY m. p.

Külczim: Generoso Andreae Klobusiczky, universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto etc. nobis grato.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XXV.

1652. nov. 19.

Susanna Lorantffy Celsissimi quondam Domini Georgii Rákóczy Principis Transilvaniae Partium Regni Hungariae Domini et siculorum comitis etc. Relicta.

Generose nobis grate. Salutem cum favore nostro. Tegnap s ma irt kegyelmed két rendbeli levelét elvévén, írását megértettük. Szuhai uram levelét is láttuk, mind a kit kegyelmednek s nekünk is irt; mi választ tettünk, hogy tőlünk semmi parancsolatja Kis Andrásnak nincs az hajduk felvételéről, hanem a mint fiunk parancsolta Szerencsén levő kállai, szathmári katonák gondviselésére rendeltetett úgy, hogy Szuhai urammal egyet értsen. Beküldjük fiunknak leveleit, hadd lássa, mi megirtuk Szuhay uramnak vagyon instructiója fiunktúl s tartsa ahoz magát. Hordók hogy nincsenek Biró János gondviseletlensége, mert ha megirta volna hogy nincs, vagy hordót vagy bodnárt küldtünk volna, mindazáltal ha módját látjuk küldünk egy nehányat. Az szekeres lovakkal elementek Tályára borokért. Az nemes emberek dolgát a mi illeti, az ugyan nem kicsin akadály Kereszturban, hogy olyan nagy ha-

talommal vadnak, ha magok kezével igazat nem akarnának venni, kegyelmedet találnák meg, s sokat eligazíthatna kegyelmed is abban. A gyilkosságot el nem kell szenvedni, az porkoláb fiát is, a ki megölte, ha tudhatnák, meg kellene büntetni. Az porkoláboknak kegyelmed csak magától is intimálja, legyenek jobb vigyázásban. Rakomázra ha kegyelmed elmegyen elég kárt lát. Akarnók, ha kegyelmed csötörtökön haza jöhetne, mert ismét újabb busulásunk volt tegnap az deákok miatt, igen megindultak volt, noha már ismét csendesedtek s arra halasztották, ha kegyelmed megjön, akkor aztán derekasan el kell végezni dolgokat. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. In arce nostra Sáros-Patak die 19. novembris 1652.

SUSANNA LORANTFFY m. p.

Külczim: Generoso Andreae Klobusiczky, universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto etc. nobis grato.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XXVI.

1652. dec. 2.

Susanna Loránttfi, celsissimi quondam Domini Georgii Rákóczy Principis Transilvaniae Partium Regni Hungariae Domini et siculorum Comitis etc. vidua.

Generose nobis grate, salutem cum favore nostro.

Im az mely levelek elmaradtak volt, ez alkalmatossággal kegyelmed kezéhez küldtük. Melczer uramnak emlékezzik kegyelmed, hogy az ónodi palánk latorkert is legroszabb: fiunk és Rákóczy László uram részéről. Azért ő kegyelmek viseljenek gondot a megcsináltatására. Az szegény vadasiak és tarjaniak felől is ne felejtse emlékezni, hogy valamint maradhatnának azok is békével. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum in arce nostra sárospatakiensi die 2. Decembris 1652.

SUSANNA LORANTFFY m. p.

Külczim: Generoso Andreae Klobusiczky universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium praefecto etc. nobis grato.

(Eredetije a magy. kir. kamarai levéltárban.)